

wie men een beroep doet, een houding gevraagd wordt die voor henzelf en hun gezin de ernstigste consequenties kan hebben. Er kwam begin april een rapport van een politiefunctionaris, vermoedelijk uit Groningen, via het Bureau Inlichtingen bij de regering te Londen binnen waarin opgemerkt werd:

'Voor de politie speciaal zijn er zeer veel moeilijkheden. De politie die zich nog gebonden weet aan haar vroegere Regering, wil gaarne met de daad steunen . . . Hoewel velen voor zichzelf willen meewerken, zijn ze, indien ze doorzetten, bang dat hun vrouwen en kinderen gearresteerd worden. Vragen: wie ondersteunt mijn gezin? e.d. Tenslotte kunnen twintigduizend politiemensen niet onderduiken.'¹

De Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers stond nog in de kinderschoenen en binnen de groepen waarop de regering en de kerken een beroep deden, bestonden, met uitzondering van het spoorwegpersoneel, geen hechte organisatorische banden meer; *a fortiori* bestonden die banden niet tussen die groepen onderling. Er werd dus in feite een individuele daad, een individueel offer gevraagd. Anders gezegd: er werd méér gevraagd dan veruit de meesten, gegeven de angst voor Duitse wraak, konden opbrengen. Speciaal aartsbisschop de Jong realiseerde zich spoedig dat in de op 21 februari voorgelezen herderlijke brief te hoge eisen gesteld waren; hij 'heeft later', aldus zijn biograaf Aukes, 'in gesprekken hierover herhaaldelijk gemeend, een onvoorzichtig beleid te moeten betreuren.'² De aartsbisschop meende óók dat het moreel gezag van het Episcopaat schade geleden had. Aukes betwijfelt dat laatste. Wij betwijfelen het met hem. Want ook diegenen die, maatschappelijk gebonden als zij waren, niet conform de gestelde norm handelden, wisten dat die norm op zichzelf juist was en dat de besturen der kerkgenootschappen bovendien grote risico's genomen hadden door te spreken als zij gedaan hadden.

Zo werd het met name door de illegale groepen gevoeld. Het 'bevel' van de regering ('misschien enigszins voorbarig en in zijn algemeenheid onverstandig', aldus *Het Parool*³) was hun als feit en in zijn strekking welkom. Hetzelfde gold uiteraard voor de kerkelijke afkondigingen van 21 februari.

¹ De minister van justitie, mr. J. R. M. van Angeren, liet antwoorden: 'Een algemeen voorschrift kan dezerzijds niet gegeven worden, al ware het alleen reeds dat de mogelijkheid van voorbereiding ener praktische uitvoering niet kan worden overzien.' (brief, 4 mei 1943, van de minister van justitie aan de minister van oorlog, *Enq.*, punten j en o, gestenc. bijl. 345). ² H. W. F. Aukes: *Kardinaal de Jong* (1956), p. 422. ³ *Het Parool*, 50 (5 maart 1943), p. 5.